

В статті акцентується увага на тому, що кожна спеціальність диктує свої особливості специфіки, яка закономірно відображається в особливостях становлення професійної ідентичності. Розглянуто специфіку професійної ідентичності спеціаліста – медичного психолога.

Ключевые слова: професійна ідентичність, медичний психолог, специфіка.

The article stresses that every speciality has its own specification depicted in peculiarities of professional identity formation. Specialist professional identity of medical psychologist is shown.

Key words: professional identity, medical psychologist, specification.

УДК 159.955.4

РОЗВИТОК РЕФЛЕКСИВНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТІ ШКОЛЯРА ЗА УМОВ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Бугерко Я.М. (Ялта)

У статті проаналізовано основні концептуальні підходи до проблеми творчості та рефлексивної здатності людини, розкрито поняття рефлексивно-творчого потенціалу особистості як фундаментальної здатності вчителя і учня до реалізації ціннісного і відповідального ставлення до власної життєдіяльності, охарактеризовано особливості створення рефлексивно-співтворчого середовища за умов інноваційного навчання.

Ключові слова: інноваційне навчання, рефлексивно-творчий потенціал особистості, співтворча позиція учасників навчання.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Сучасна освітня ситуація в Україні потребує перетворення школи як соціального інституту відтворення і передачі культури в центр розвитку системи духовних цінностей, технологій і творчості. Фокус педагогічної уваги зміщується в сторону сутнісного розуміння особистості випускника: признання його активності, творчих здібностей, ініціативності, комунікабельності, свободи вибору, унікальності і готовності до самозмін з врахуванням необхідності швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища життєдіяльності. Реалізувати перспективи особистісного розвитку майбутнього випускника можна за умови використання ефективних технологій і методів інноваційного навчання, створення особливого рефлексивного культурно-психологічного середовища, яке розширює поле вияву внутрішньої свободи і самореалізації особистості, піднімає рівень її внутрішньої культури і водночас видозмінює

спрямування, зміст, способи і характер навчально-виховного процесу. Основна мета статті – розкрити рефлексивний характер інноваційної освітньої діяльності, який дає змогу повно реалізувати позитивний потенціал вчителя і учня в розумовому, соціальному і духовному розвитку, розкриває рефлексивно-творчий потенціал особистості, культивує рефлексію як постійно діючу систему самоорганізації внутрішньої активності суб'єктів навчання.

Аналіз основних наукових праць. В переважній більшості психологічних досліджень поняття «рефлексивність» і «творчий потенціал» розглядаються окремо, у форматі різноманітних підходів і напрямків. Проблема творчого потенціалу як руйнівної сили і джерела розвитку особистості знайшла своє відображення у працях таких вчених, як Б. Г. Ананьєв, Є. П. Варламова, О. М. Матюшкін, М. М. Муканов, Я. О. Пономарьов, С. Л. Рубінштейн, Д. М. Узнадзе, С. Ю. Степанов та інші. Вони розглядають зазначене поняття на рівні вивчення потенційних і актуальних характеристик людини, інтерпретуючи творчий потенціал людини як категорійну форму творчої активності особистості. Динаміка і розвиток такої активності визначається як діалектичний процес переходу потенційного інтелектуального в актуальне функціонування творчої активності на основі ретроспекції та моделювання перспектив, складання своєрідного самоплану чи програми продуктивної діяльності особистості. У рамках рефлексивної психології (М. Г. Алексєєв, І. С. Ладенко, І. М. Семенов, С. Ю. Степанов) складається особливий психологічний напрямок – рефлексивно-гуманістична психологія співтворчості, яка прагне досягнути специфіку розвитку і реалізації таких творчих феноменів вищого рівня психіки людини як її рефлексивно-інноваційні можливості (С. Ю. Степанов), рефлексивно-творчий потенціал (С. Ю. Степанов, Є. З. Кремер), творча унікальність людини (Є. П. Варламова), життєтворчість (С. Ю. Степанов, А. С. Сухоруков), співтворчість (А. В. Овсянніков). При цьому рефлексія розглядається як один з найважливіших показників суб'єктності людини, котрий визначає повноту її самоінтеграції та самоздійснення в неповторну цілісність.

Інтерес до рефлексивно-творчих властивостей особистості пояснюється сучасними процесами розвитку культури: розглядом фундаментальних проблем становлення особистості через принцип саморозвитку особистості, коли рефлексія, як природно притаманна людській свідомості здатність, виступає як процес осмислення особистісних змістів (образів особистості, з якими отожднює себе "Я") та призводить до їх поступальних змін, породжує новоутворення особистості.

Вивчення цілісної особистості як складної саморозвивальної системи, котра сама моделює і реалізує власну генезу здійснюється генетико-моделюючим методом в науковій школі С. Д. Максименка. Одним з принципів зазначеного методу є креативність як умова творчої унікальності особистості, існування людини за власними цілями і бажаннями, формування своїх життєвих шляхів і стилів, здатність її свідомості до моделювання і самомоделювання. Іншим принципом є рефлексивний релятивізм, котрий фіксує принципову неможливість встановлення точних вимірів вищих унікально-творчих проявів і властивостей особистості. Наявність рефлексії, за визначенням С. Д. Максименка, робить життя безмежно своєрідним, відкриває людині дійсну нескінченність ресурсів самозміни в кожний момент часу, показує принципову ненасичуваність і необмежувану можливість різноманітності їх виявів [7].

Тезу про творчу діяльність як систему з рефлексією висловлювали такі вчені як В. В. Давидов, І. С. Ладенко, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов, І. М. Семенов та інші. Взаємозв'язок діяльності (зокрема, навчальної) з рефлексією, котра спрямована на розвиток самосвідомості, аналіз своєї мисленнєвої діяльності (інтелектуальна рефлексія), на самоорганізацію, самопізнання й самоаналіз себе як цілісного "Я" (особистісна рефлексія), осмислення особистості й діяльності партнера по спільній діяльності (міжособистісна рефлексія) вивчали В. К. Зарецький, А. В. Карпов, Н. І. Пов'якель, С. Ю. Степанов та ін. Рефлексивний підхід до вивчення творчої унікальності особистості створює підґрунтя для розкриття перспектив внутрішнього зростання особистості, резервів її індивідуального розвитку. Однак умови, параметри, власне механізм становлення і розвитку рефлексивно-творчого потенціалу особистості на сьогодні залишаються малодослідженими і практично не вивченими.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Вивчення закономірностей психічного розвитку особистості, її суб'єктної активності, потреб росту, розвитку і самовдосконалення завжди були в центрі уваги психологів. Свого часу Г. С. Костюк зазначав, що протиріччівість існуючих підходів розуміння розвитку особистості повинна долатися «науковим розумінням процесу становлення людської особистості як «саморуку», що визначається єдністю його зовнішніх і внутрішніх умов» [5, с. 132.]. Розробка проблеми саморозвитку як фундаментальної здатності людини бути дійсним суб'єктом свого власного життя спонукала інтенсивні дослідження проблематики творчості, а в останні роки – вивчення ролі рефлексії в організації творчого процесу, дослідження психолого-педагогічних умов культивування

рефлексивних процесів, які забезпечують цілісний саморозвиток як окремої людини, так і колективу (організації) [8].

Варто зазначити, що розвиток проблематики творчості в гуманітарних науках, і зокрема, психологічні дослідження феномена творчості в значній мірі обумовлені соціальним замовленням. Приблизно з 60-х років минулого сторіччя нове соціальне замовлення викликало новий тип наукового знання – дієво-перетворювальний, який істотно відрізнявся від споглядального і емпіричного типів знань, властивих попереднім етапам розвитку науки. Фактично, вивчення феномена творчості було почате вже не тільки і не стільки задля задоволення наукової цікавості, як з метою відповіді на соціальний запит – розвиток творчої особистості та формування творчої здатності цілісних колективів. Такий соціальний запит до науки виявився особливо актуальним в останніх 10-20 років. Окрім того, введення у 60-х роках В. О. Лефевром поняття «рефлексивна система», «рефлексивне управління», використання ним інноваційного рефлексивно-суб'єктивного підходу до самоорганізованих і саморефлексивних систем істотно змінило існуючу в той час парадигму досліджень складних соціально-культурних об'єктів [6 с. 32].

Найбільш відомими на сьогодні є такі концептуальні підходи до психології творчості, як інформаційний, структурно-рівневий, стратегіальний, а в останнє десятиліття – нормативно-діяльнісний і змістовно-смісловий. Інформаційний підхід реалізується у форматі кібернетичної парадигми та в руслі сучасного когнітивізму; структурно-рівневий базується на відомій концепції Я. О. Пономарьова про центральну ланку психологічного механізму творчості; в рамках стратегіального підходу проводиться ряд досліджень психологічної структури конструювання і програмування як нормативно організованих видів творчої діяльності; нормативно-діяльнісний підхід до творчості та інновацій пов'язаний з руйнуванням усталених норм, усвідомленням і рефлексивним перенормуванням здійснюваної діяльності; у форматі змістовно-сміслового підходу предметом вивчення є динамічний розвиток предметно-операційних змістів творчого мислення та їх регулювання особистісно-рефлексивними смислами. Розвиток системної концепції рівневої організації і рефлексивної регуляції мислення дозволив перейти від вивчення рефлексії як компоненту мислення до розкриття її ролі в розвитку інтелектуальних інновацій в умовах прискорення науково-технічного прогресу та поставити проблему співвідношення

творчого мислення та рефлексії, особливості їх розвитку під час навчальної діяльності.

Теоретичний аналіз основних концептуальних підходів до проблеми рефлексивно-творчого потенціалу особистості показує різноплановість і багатовимірність досліджень, що зумовлене складністю зазначеного феномену, різноаспектністю його проявів. В етимологічному плані під потенціалом розуміють можливість щось здійснювати, запас певних енергій. Потенційність (від лат. *potentia* – здібність, сила, міць, дієвість) – притаманна життєвій субстанції тенденція, яка за сприятливих умов досягає своєї мети, і, відповідно, потенція – можливість, внутрішньо присутня сила, здатність до дії [9, с. 357].

Творчий потенціал в переважній більшості досліджень розглядається як ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому [4, с.14]. Як динамічна структура особистості, він включає комплекс творчих задатків, які проявляються і розвиваються у творчій діяльності, а також комплекс психічних новоутворень особистості протягом її вікового дозрівання, базується на уявленні і фантазії, асоціативних зв'язках, багатстві інтуїтивних процесів, емоційній різноманітності й емпатійних почуттях, які здійснюються у процесі творчої діяльності. Творчий потенціал, як і творча активність, мають тенденцію до самовираження і здобуття визначених досягнень відповідно до можливостей.

Цілеспрямованих визначень рефлексивно-творчого потенціалу в психологічній літературі дуже мало – найчастіше про нього говориться як про утворення, що саме собою зрозуміле. На думку С. Ю. Степанова, творчий потенціал – це психоенергетична напруга, що виникає між устремліннями, можливостями та реальним життям людини. Він реалізується у рефлексивно-творчому зусиллі, тобто в зусиллі, спрямованому на досягнення раніше недосяжного, на реалізацію того, що до даного моменту не було реалізоване, у тенденції до пошуку й ризику, заснованих на бажанні досягнути й перевірити свої творчі можливості. За допомогою творчого зусилля людина може здобути у своєму житті те, що їй не було дано від природи або в процесі виховання та освіти. Воно і визначає унікальність і життєву стратегію особистості [8, с. 153].

Значна кількість психологічних досліджень присвячена вияву ролі рефлексії у розвитку творчого мислення в процесі навчальної діяльності. С. Л. Рубінштейн зазначав, що завдяки наявності рефлексії суб'єкт стає здатним здійснювати управління власною діяльністю, досягати мети. Тому рефлексію можна розглядати як важливу фазу навчальної діяль-

ності, що виникає в ситуації неузгодженостей (протиріч) необхідного і можливого та являє собою закономірність і умову її формування і розвитку. Завдяки наявності такої фази в діяльності зберігається її цілісність, виникає можливість корекції змісту елементів діяльності, формується рефлексивна позиція учня – позиція так званого рефлексивного виходу стосовно власної навчальної діяльності, коли сама ця діяльність виступає для школяра особливим предметом аналізу, осмислення й оцінки. Необхідно зазначити, що механізм формування і розвитку рефлексії як особистісного утворення обумовлений з одного боку, колективним характером навчальної діяльності (учень пізнає себе в навчанні, вдивляючись в іншого, зіставляючи себе з іншим), з іншого боку, однією з головних ознак рефлексії є її орієнтація на особисту навчальну діяльність, тобто спрямованість мислення учня на самого себе, на власні процеси засвоєння соціального досвіду, на усвідомлення структури діяльності навчання та її результатів.

В низці досліджень рефлексія розглядається як ланцюжок внутрішніх сумнівів, міркувань із собою, викликаних життєвими питаннями, здивуваннями, труднощами, пошуками варіантів відповіді на нові питання, а рефлексія навчальної діяльності – як внутрішня робота: співвіднесення себе, можливостей свого “Я” з тим, чого вимагає навчальна діяльність, у тому числі з існуючими про неї уявленнями. Навчальна діяльність як творчий процес неможлива без рефлексії – пошуку, самооцінки, обговорення із собою власного досвіду навчання, реального й уявлюваного. Саме в ній формується рефлексивно-творчий потенціал школяра – здатність учня виділити в побудованому процесі діяльності ті нові утворення, які могли б послужити засобами побудови нових процесів діяльності. Відбувається зазначений процес завдяки а) усвідомленню учнем особливостей навчальної діяльності, її структури та етапів формування; б) усвідомленню себе суб'єктом навчальної діяльності; в) прагненню школяра до самопізнання, націленість на пізнання своїх навчальних можливостей і здібностей та порівняння їх із вимогами навчальної діяльності; г) здатності до самопостереження в процесі здійснення навчальної діяльності з метою самоконтролю і подальшої саморегуляції; д) аналізу результатів зрушень у навчальній діяльності, зіставлення цих результатів з існуючими нормативними уявленнями, е) наявності адекватної позитивної самооцінки, усвідомлення ставлення інших, оцінки ними результатів діяльності.

Для цілеспрямованого формування рефлексивно-творчого потенціалу особистості школяра необхідне створення спеціального рефлексив-

ного простору, що дозволить йому абстрагуватися від своєї предметної діяльності, «зупинити мить», побачити власну навчальну діяльність немов би збоку, спробувати проникнути в її сутність і осмислити свою роль в ній.

Векспериментальних роботах з вікової і педагогічної психології встановлено, що формування рефлексії як здатності розглядати власний спосіб дії під час розв'язування задач – характерний момент психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку. Однак в загальноосвітній школі рефлексія здійснюється стихійно, тому спостерігається порівняно низька продуктивність мисленнєвої діяльності учнів. Лише за спеціально створених, власне інноваційних, умов навчання, що особливо сприятливі для зовнішньої організації і самоорганізації, осмислення і прийняття себе, рефлексія є могутнім чинником оптимізації освітньої діяльності [2, с.97]. Великі можливості для цілеспрямованого розвитку рефлексивно-творчого потенціалу особистості надає інноваційне модульно-розвивальне навчання (автор А. В. Фурман). Зазначена система навчання не лише дає змогу школярам оволодіти теоретичними знаннями основ наук, долучитися до мистецтва соціально-прийнятного нормування, а ще й навчає виділяти, аналізувати і співвідносити із предметною ситуацією власні дії, переосмислювати образи предметної ситуації задачі (інтелектуальні смисли) та власні психічні образи, з якими ототожнює себе Я (особистісні смисли). Це спричинює виникнення новоутворень у внутрішньому світі школяра, пов'язаних із його продуктивною самозміною і саморозвитком, адекватним рефлексивним самоусвідомленням.

Цілісний модульно-розвивальний освітній цикл характеризується наступністю чотирьох періодів (інформаційно-пізнавального, нормативно-регуляційного, ціннісно-рефлексивного, духовно-креативного), котрі, своєю чергою, диференціюються на дев'ять похідних етапів, кожен з яких має специфічне сутнісне наповнення [10, с.131]. Ефективний освітянин організовує навчально-виховний процес так, що збагачує його формозмістовий перебіг соціальним досвідом, спонукає учнів до пошуку власного способу пізнання і перетворення надбань етнонаціональної культури. Цей процес багаторівневий і поліфонічний. Саме через особливий культурно-психологічний простір, багатоваріативні психомистецькі технології навчання та відкрите і рівноправне спілкування відбувається самореалізація всіх учасників освітнього процесу, стимулюється рефлексивно-творчий потенціал особистості, розвивається здатність до культуротворення.

Важливою умовою створеного рефлексивно-співтворчого середовища є світоглядно-вартісна форма вітакультурного зростання учасників розвивальних взаємин, яка виявляється у реалізації фундаментальної здатності вчителя і учня до саморозвитку через рефлексивну здатність до самовизначення, ціннісного і відповідального ставлення до власної життєдіяльності та до набуття досвіду творення себе кожного моменту часу як унікальної цілісності та індивідуальності. Реальну дію дана умова знаходить у: 1) співдіяльнісній і співтворчій позиції учасників інноваційного навчання, у їхній учинково-психологічній рівності, 2) глибинному осягненні власних можливостей у процесі проблемно-рефлексивного діалогу та полілогу, 3) активному рефлексуванні та духовному збагаченні власного ментального досвіду, 4) ситуативному осягненні унікальності рефлексивно-творчого ситуативного буття на основі рефлексії вчителем і учнем пройденого освітнього процесу та результатів власного вчинання.

За інноваційного модульно-розвивального навчання учень є не просто пасивним об'єктом впливу вчителя, який повинен засвоїти певну суму знань, а й активним суб'єктом власної пізнавально-пошукової діяльності. Він аналізує власні мисленнєві засоби у зіставленні з цілями та умовами пошукування, звертається до засад свого ментального досвіду, розглядає їх на предмет відповідності внутрішнім умовам задачі, особливостям її структури. За визначенням А. З. Зака, така активність суб'єкта, спрямована на усвідомлення здійснюваної діяльності, і є рефлексією, або рефлексивною дією. Окремий предмет її моделювання – це пошук власного розв'язку освітніх завдань і задач, їх схематичне виконання у різних формах. Використання рефлексії, спрямованої на перетворення способу дії, що видозмінює об'єкт, тобто забезпечує “перетворення (самого) перетворення” [3, с. 103], свідчить про її особливий характер – суб'єкт свідомо ставить до самого себе, до власних дій. За цих умов розвивається пошукова пізнавальна активність і самостійність учнів, особливо через ситуації особистісної невизначеності, інтелектуального утруднення, пізнавально-сислової суперечності. Створення навчальних проблемних ситуацій як сукупності змістово спричинених внутрішніх умов зовні ініційованої пізнавальної діяльності актуалізує перебіг рефлексивних процесів у школярів, сприяє розвитку їх рефлексивно-творчого потенціалу.

Дослідження А. В. Фурмана показали, що функціонування проблемної ситуації має двофазний (двоскладовий) характер. Перша фаза

містить всі ті психічні процеси, які забезпечують формування проблемної ситуації і складається з етапів становлення і виникнення, а друга – процеси, які організують її розв'язання (переборення), й диференціюється на етапи розв'язування і зняття проблемності [11, с. 62].

Змістова характеристика чотирьох етапів проблемної ситуації, здійснена у згаданій теорії, вказує на наявність рефлексивних компонентів у пошуковій пізнавальній активності школярів. Вже етап виникнення навчальної проблемності характеризує перехід суб'єкта до принципово іншої форми організації діяльності – рефлексивно-творчої, за якої учень робить власну діяльність об'єктом своїх дій, виявляє й аналізує невідповідності між бажанням, необхідністю вирішення завдання та недоцільністю продовження попередньої дії. Виникає рефлексивна інтенція на оволодіння власною пошуковою діяльністю, її регуляцію і зміни [1, с.147]. Функціонування даного компонента рефлексії визначає творчу активність учня щодо власної освітньої діяльності науково-пізнавального наповнення.

Інтенсивне формування внутрішньої проблемної ситуації, яка зумовлює розгортання процесів пошуку, оцінки та апробації способів дій на другому етапі становлення навчальної проблемної ситуації організує дію такого компоненту рефлексії як конструювання, тобто розмежування відомого й невідомого у проблемній ситуації та задіяння визначених суб'єктом елементів освітньої діяльності до предмета рефлексивного аналізу. Оформлення проблемної ситуації непомітно наближає її до розв'язку і зникнення. Так, під час розв'язування навчальної ситуації (третій етап) суб'єкт здійснює змістовний аналіз відношень між умовами і вимогами проблемної задачі, використовує таку функцію рефлексії як схематизація, тобто вдається до зображення діяльності чи окремих її компонентів за допомогою спеціальної графіки, різних знаково-символічних засобів, а також переходить до використання згорнутої, скороченої мови. Це дає змогу учневі творчо довизначити проблему, висунути й обґрунтувати гіпотезу та спрогнозувати результат пошукової роботи. Зняття проблемної ситуації на четвертому етапі її розв'язання забезпечується об'єктивацією суб'єктом власної пізнавальної активності, яка передбачає вихід його в особливу рефлексивну позицію, зовнішню і відсторонену щодо власної діяльності. Завдяки цьому стає можливим не лише аналіз одержаного результату, перевірка розв'язку, визначення рівня узагальненості одержаних знань, але й творче перенесення виявлених нових способів, засобів і технік мислен-

ня, що стають об'єктивованими предметами ефективної дії-розв'язку, на розв'язання інших проблемних задач.

При розв'язуванні навчальних проблемних ситуацій, учні вчаться виділяти в об'єкті структурні відношення і генетичні взаємозв'язки, а використання мисленнєвих схем, моделей дозволяє їм відшукати принцип побудови завдання, абстрагувати його від конкретних умов існування, здійснювати аналіз власних дій з чітких критеріальних позицій.

Співдіяльна і співтворча позиція учасників нетрадиційного навчання, їхня вчинково-психологічна рівність, особистісно-діяльний діалог свідчать про створення особливого рефлексивного простору модульно-розвивального процесу, за якого відбувається взаємний саморозвиток і педагогів, і вихованців. Сутнісно модульно-розвивальний цикл – це модель рефлексивно-гуманної, культуротворчої освітньої діяльності, яка через механізм системного впливу навчання (оточення) на особистість, за допомогою проектування і практикування такого складного явища як творення та системи розвиткових дій-заходів у групі, конструює простір вільного творчого пошуку кожного співучасника. Це природно уможливує цілеспрямований розвиток рефлексивно-творчого потенціалу особистості школяра.

Висновки з дослідження

Практика сучасної освіти все більше уваги приділяє проблемі створення такої системи середньої освіти, яка б повно моделювала розвивальний соціально-культурний простір і давала змогу реалізувати позитивний потенціал особистості. Висока об'єктивна складність цієї проблеми зумовлюється дією багатьох чинників на результат освітньої діяльності. Одним з них є створення особливого рефлексивного культурно-психологічного середовища, яке розширює поле вияву внутрішньої свободи і самореалізації особистості, піднімає рівень її внутрішньої культури і водночас видозмінює спрямування, зміст, способи і характер навчально-виховного процесу. Саме рефлексивна організація освітнього процесу дозволяє максимально повно реалізувати позитивний потенціал вчителя і учня в розумовому, соціальному і духовному розвитку, внутрішньо мотивуючи їх сумісну розвивальну взаємодію. Вона забезпечує дію головного гуманістичного принципу співтворчості – взаємодоповнення розвитку повноти (цілісності) та урізноманітнення (поліфонії) внутрішнього і зовнішнього сторін життя кожного учасника навчальних взаємин, сприяючи таким чином розвитку рефлексивно-творчого потенціалу особистості, реалізації фундамен-

тальної здатності вчителя і учня до саморозвитку через рефлексивну здатність до самовизначення, ціннісного і відповідального ставлення до власної життєдіяльності та до набуття досвіду творення себе кожного моменту часу як унікальної цілісності та індивідуальності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів піднятої проблеми. Потребує подальшого вивчення дослідження рефлексивно-творчого потенціалу особистості, пов'язаного із розгортанням процесів самовизначення, осмислення себе і свого шляху, культивуванням власної унікальності суб'єктами навчання. Зі свого боку, це піднімає проблему життєтворчості, яка у внутрішньому плані постає як смислотворчість, у зовнішньому – як культуротворчість.

Література

1. Бугерко Я. Динаміка різновидів рефлексії у модульно-розвивальному навчальному процесі / Ярослава Бугерко // Психологія і суспільство. – 2002. – № 3 – 4. – С. 142–159.
2. Бугерко Я. Рефлексивно-аксіологічні засади інноваційної освіти / Я. Бугерко // Актуальні проблеми психології [за ред. С.Д. Максименка]. – Т. X, вип. 8. – К.: Главник, 2008. – С. 97–106.
3. Зак А. З. Экспериментальное изучение рефлексии у младших школьников / А. З. Зак // Вопросы психологии. – 1978. – № 2. – С. 102–110.
4. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: В-цтво Рута, 2006. – 320 с.
5. Костюк Г. С. Принцип развития в психологии / Костюк Г. С // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1969. – С.118–152.
6. Лепский В. Е. Лефевр и рефлексия / В. Е. Лепский // Рефлексивные процессы и управление. – 2006. – Т. 6. – № 1. – С.26–37.
7. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии) / Сергей Дмитриевич Максименко. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2000. – 320 с.
8. Степанов С. Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организации: [монография] / Сергей Юрьевич Степанов. – М.: Наука, 2000. – 174 с.
9. Философский энциклопедический словарь / [под ред. Л.Ф.Ильичева и др.]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
10. Фурман А. Теоретична концепція інноваційного програмно-методичного забезпечення освітнього процесу / Анатолій Фурман // Психологія і суспільство. – 2008. – № 3. – С. 123 – 156.

11. Фурман А. В. Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – Тернопіль: Астон, 2007. – 164 с.

В статті проаналізовані основні концептуальні підходи к проблеме творчества и рефлексивной способности человека, раскрыто понятие рефлексивно-творческого потенциала личности как фундаментальной способности учителя и ученика к реализации ценностного и ответственного отношения к собственной жизнедеятельности, охарактеризованы особенности создания рефлексивно-сотворческой среды в условиях инновационного обучения.

Ключевые слова: инновационное обучение, рефлексивно-творческий потенциал личности, сотворческая позиция участников обучения.

In the article the basic conceptual approaches to the problems of man's creation and reflective ability are analysed, the notion of reflexively-creative potential of personality as a fundamental capacity of teacher and student for realization of the value and responsible attitude towards own vital functions is exposed, the features of creation of reflexively-cocreative atmosphere are characterized in the conditions of innovative training.

Key words: innovative studies, reflexively-creative potential of personality, co-creative position of participants of innovative training.

УДК: 316.37

ЗДОРОВИЙ СТИЛЬ ЖИТТЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА УКРІПЛЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Бурлакова І.А. (Київ)

В статті розкривається зміст поняття "здоровий стиль життя", визначаються суттєві його складові і передумови формування у вищій школі. Зазначається, що комплексний гуманітарний підхід сприяє становленню установок майбутніх спеціалістів щодо здорового способу життя, ціннісного ставлення до професійного здоров'я як вагомого чинника здоров'я в цілому.

Ключові слова: здоров'я, здоровий стиль життя, професійне здоров'я, ціннісне ставлення до здоров'я.

Постановка проблеми дослідження

Проблема здоров'я є незмінно актуальною в науковому світі, однак сьогодні серед розмаїття досліджень щодо стану здоров'я української нації все більше тривожних звітів науковців різних галузей саме про репродуктивне здоров'я молоді. Більше того, медики, філософи, психо-